NALEVINGSONDERZOEK
3.0 JEUGD EN ALCOHOL

© SPOT-NINE

Opdrachtgever
In opdracht van gemeente Eijsden-Margraten namens de 16 gemeenten in Zuid-Limburg.

Onderzoeker
Nydia Ruijpers, LLM

Maart 2024

SAMENVATTING

Op 1 juli 2021 is, ter vervanging van de Drank- en Horecawet, de Alcoholwet in werking getreden. Het doel van het nalevingsonderzoek 3.0 jeugd en alcohol is inzicht krijgen in de stand van zaken met betrekking tot de naleving van de leeftijdsgrens bij de verkoop van alcohol. Dit wordt gedaan om problematisch alcoholgebruik te verminderen. Gemeenten houden toezicht op de naleving van de leeftijdsgrens en kunnen maatregelen nemen om de mate van naleving te verbeteren.

De meetresultaten van het nalevingsonderzoek beschrijven de naleving bij verschillende categorieën verkooptypen, hierbij wordt naleving van de leeftijdsgrens gedefinieerd als een weigering van de verkoper om alcohol te verstrekken aan een minderjarige. Het nalevingsonderzoek is op Zuid-Limburgse schaal uitgevoerd in de sub-regio's Maastricht-Heuvelland, Parkstad en de Westelijke Mijnstreek. Jongeren hebben daadwerkelijk alcohol gekocht en er is gemeten hoeveel verkooppunten in Zuid-Limburg zich aan de leeftijdsgrens van alcohol hebben gehouden.

Tijdens dit onderzoek heeft bij 988 verkooppunten een aankooppoging plaatsgevonden, hetgeen een representatief beeld geeft van de naleving in Zuid-Limburg. Het gaat hierbij om de volgende verkooptypen: supermarkten, slijterijen, cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines. In het onderzoek zijn 16- en 17-jarige studenten ingezet als testkoper om een alcohol aankooppoging te verrichten. Tevens zijn een coördinator en een aantal auditoren ingezet voor de begeleiding van de studenten en de planning van de aankooppogingen. De inrichtingen zijn bezocht door zowel een minderjarige jongen als een minderjarig meisje.

Bij 328 van de 988 aankooppogingen werd in Zuid-Limburg de leeftijdsgrens nageleefd (33,2 procent). Bij supermarkten is de naleving van de leeftijdsgrens 60,1 procent. De naleving bij slijterijen is 50 procent en bij cafetaria's is een naleving van 31,1 procent geconstateerd. De naleving bij horecagelegenheden en sportkantines is het laagst. Bij horecagelegenheden is de leeftijdsgrens in 21,1 procent van de gevallen nageleefd. De naleving bij sportkantines is 14,5 procent.

De prevalentie van het vragen van het identiteitsbewijs in het kader van een poging van een minderjarige om alcohol te verkrijgen, loopt ook sterk uiteen tussen de verschillende verkooptypen. In totaal wordt in 38,8 procent van de gevallen naar een identiteitsbewijs gevraagd. Bij supermarkten en in mindere mate bij slijterijen wordt relatief vaak naar een identiteitsbewijs gevraagd. Cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines vragen niet vaak naar de leeftijd en/of identiteitsbewijs en gebruiken zeer zelden een hulpmiddel.

Uit het onderzoek blijkt dat de naleving ten opzichte van eerdere onderzoeken onvoldoende is verbeterd. Met name in cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines zouden betere resultaten moeten worden nagestreefd. Met name supermarkten gebruiken vaak een hulpmiddel om de leeftijd vast te stellen. Het inzetten van een hulpmiddel als alcoholverkoper zorgt voor een grotere kans op naleving van de leeftijdsgrens, namelijk 89,7 procent.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting

1. Inleiding ***05***

1.1 Achtergrond
1.2 Aanleiding
1.3 Onderzoeksopzet en onderzoeksvragen
1.4 Preventie- en handhavingsplan
1.5 Leeswijzer

2. Methode ***08***

2.1 Onderzoeksmethode
2.2 Werkwijze aankooppogingen
2.3 Selectie studenten en auditoren
2.4 Steekproef
2.5 Dataverzameling

3. Resultaten ***11***

3.1 Naleving per verkooptype
3.2 Naleving per gemeente en sub-regio
3.3 Ontwikkeling nalevingscijfers
3.4 Vergelijking landelijk
3.5 Interventies leeftijdscontrole

4. Conclusie ***21***

5. Discussie ***23***

6. Aanbeveling ***25***

7. Referenties ***27***

Bijlagen

1. Krantenartikel De Limburger 10 december 2023
2. Totaaloverzicht per gemeente
3. Infographic totaaloverzicht Zuid-Limburg
4. Infographic 16 gemeenten

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond

Per 1 januari 2014 mag aan jongeren onder de 18 jaar geen alcohol worden verkocht. Op 1 juli 2021 is de nieuwe Alcoholwet ingegaan. Deze vervangt de oude Drank- en Horecawet. Volgens de Alcoholwet is een verkoper van alcohol verplicht om bij twijfel over de leeftijd naar een identiteitsbewijs te vragen. Met de resultaten van nalevingsonderzoeken kan worden vastgesteld in hoeverre verstrekkers van alcoholhoudende drank zich houden aan de wet en kunnen (risicogerichte) interventies worden ingezet.

1.2 Aanleiding

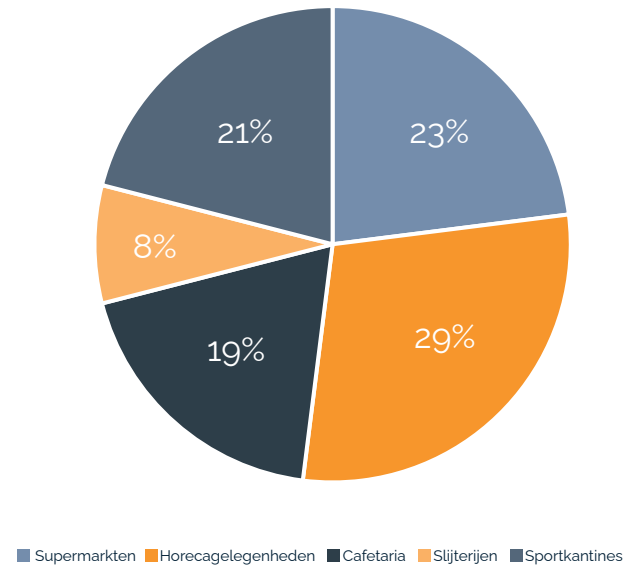
Om te kunnen beoordelen in hoeverre de alcoholverstrekkers aan de wettelijke eisen voor verstrekking voldoen is de wens uitgesproken dat bij alcoholverstrekkers in Zuid-Limburg wederom een nalevingsonderzoek wordt verricht. Gezien het regionaal belang is de keuze gemaakt om dit op Zuid-Limburgse schaal uit te voeren in de sub-regio's Maastricht-Heuvelland, Parkstad en de Westelijke Mijnstreek.

De nalevingsonderzoeken van de leeftijdsgrens van 18 jaar bij de verkoop van alcohol in Zuid-Limburg zijn in 2015 en 2018 door de Universiteit Twente in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Alcoholbeleid STAP uitgevoerd. In 2015 heeft de Universiteit Twente 479 verkooppunten in Zuid-Limburg bezocht, waar minderjarigen hebben geprobeerd om alcohol te kopen. In 2018 zijn door de Universiteit Twente 478 aankooppogingen verricht in Zuid-Limburg. In 2023 heeft SPOT-NINE 988 aankooppogingen door minderjarigen gecoördineerd en het onderzoek uitgevoerd voor de 16 gemeenten in Zuid-Limburg.

Voor de uitvoering van het nalevingsonderzoek 3.0 is een overeenkomstige onderzoeksopzet gebruikt als bij de eerdere uitgevoerde onderzoeken, waardoor de uitkomsten te vergelijken zijn.

Tijdens het nalevingsonderzoek hebben jongeren daadwerkelijk alcohol gekocht en is gemeten hoeveel verkooppunten in Zuid-Limburg zich aan de leeftijdsgrens van alcohol hebben gehouden. Alle Zuid-Limburgse gemeenten hebben een eigen lijst samengesteld met verkooppunten die kunnen worden gecontroleerd. Middels een steekproef zijn verkooppunten, verspreid over alle 16 Zuid-Limburgse gemeenten, bezocht. Per type verkooppunt is op basis van statistische gegevens van beschikbaarheid een verdeling gemaakt over de regio:

Figuur 1.1 Verdeling per verkooptype Zuid-Limburg

1.3 Onderzoeksopzet en onderzoeksvragen

De onderzoeksopzet blijft grotendeels gelijk aan de voorafgaande uitgevoerde nalevingsonderzoeken (2015 en 2018) van de Universiteit Twente. De indeling van de verkooppunten is ook nagenoeg gelijk gebleven aan de laatste nalevingsonderzoeken. Dit geldt eveneens voor de onderzoeksvragen. Het onderzoek geeft een antwoord op de volgende hoofdvraag en subvragen:

Hoofdvraag
Welke alcoholverkooppunten in Zuid-Limburg houden zich aan de wettelijke leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcoholhoudende drank aan jongeren?

Subvragen
1. In hoeverre wordt de leeftijdsgrens van 18 jaar bij de verkoop van alcoholhoudende dranken in Zuid-Limburg nageleefd in de supermarkten, slijterijen, cafetaria's, horeca en sportkantines?
2. In hoeverre verschilt de naleving per gemeente en per sub-regio?
3. In hoeverre is de naleving in Zuid-Limburg per type verkooppunt in 2023 gestegen ten opzichte van de naleving per type verkooppunt in 2018 en 2015?
4. In hoeverre verschilt de naleving per type verkooppunt in 2023 ten opzichte van de meest recente landelijke nalevingscijfers?
5. Welke interventies en ondersteunende systemen gebruiken verkopers in de sector om correcte naleving te stimuleren?
6. In hoeverre resulteren de gebruikte interventies en systemen in correcte naleving?

De 16 gemeenten in Zuid-Limburg hebben supplementair een onderzoeksvraag gesteld om het verschil in naleving en interventies tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje per verkooptype te toetsen. In het nalevingsonderzoek 3.0 is dit onderscheid meegenomen.

1.4 Preventie- en handhavingsplan

In het preventie- en handhavingsplan jeugd en alcohol Zuid-Limburg 2021-2024 hebben de 16 gemeenten in samenwerking met de GGD Zuid-Limburg, Mondriaan GGZ en Halt de verbinding gelegd tussen preventietaken vanuit het gezondheids- en jeugdbeleid en taken vanuit het toezicht en handhavingsbeleid.

Het preventie- en handhavingsplan van Zuid-Limburg heeft de volgende doelstellingen:
- Jongeren en hun opvoeders zijn zich meer bewust van de gezondheidsrisico's van het gebruik van alcohol op jonge leeftijd;
- De gemiddelde leeftijd waarop jongeren beginnen met het drinken van hun eerste glas alcohol is gestegen;
- Het risicovol drankgebruik (binge drinken en coma zuipen) onder jongeren is afgenomen;
- De tolerantie bij ouders/verzorgers ten opzichte van alcoholgebruik door hun kinderen is afgenomen;
- Schenkers houden zich aan de leeftijdsgrens van 18 jaar.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de methode van het onderzoek nader toegelicht. In hoofdstuk 3 wordt de vraag beantwoord betreffende welke alcoholverkooppunten in Zuid-Limburg zich houden aan de wettelijke leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcoholhoudende drank aan jongeren. De resultaten van het onderzoek worden tevens in hoofdstuk 3 weergegeven. De conclusies worden in hoofdstuk 4 besproken. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de interpretaties en verklaringen van de resultaten en in hoofdstuk 6 komen de aanbevelingen aan bod. Vervolgens wordt deze rapportage afgesloten met referenties en bijlagen.

2. METHODE

In dit hoofdstuk wordt een toelichting gegeven over de onderzoeksmethode. Er wordt ingegaan op de werkwijze van de aankooppogingen en de selectie van de testkopers en auditoren. Vervolgens komt de steekproef aan bod en tot slot de dataverzameling.

2.1 Onderzoeksmethode

Gemeenten houden toezicht op de naleving van de leeftijdsgrens. Door het periodiek uitvoeren van een nalevingsonderzoek heeft de gemeente meer inzicht bij welke verkooptypen er sprake is van onvoldoende naleving en kan handhaving gerichter worden ingezet.

Bij het nalevingsonderzoek van 2015 en 2018 is gebruik gemaakt van zogenaamde testkopers. Bij de testkopermethode worden jongeren, die niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder zijn, ingezet om te constateren of de leeftijd goed wordt vastgesteld en of er al dan niet aan hen alcohol wordt verkocht.[1] Deze methodiek is betrouwbaar en valide om de naleving van de leeftijdsgrens te toetsen.[2] Indien de verkoper heeft geweigerd om alcohol te verkopen aan een minderjarige dan is er sprake van naleving van de leeftijdsgrens.

In het onderzoek zijn 16- en 17-jarige studenten ingezet als testkoper om een alcohol aankooppoging te verrichten. Er is ook onderzocht of er een verschil zou zijn wanneer de aankoop door een minderjarige jongen of een minderjarig meisje wordt uitgevoerd. Hierdoor is de helft van de aankooppogingen verricht door een minderjarige jongen en de helft van de aankooppogingen door een minderjarig meisje. De minderjarigen zijn begeleid door ervaren auditoren. Het nalevingsonderzoek is uitgevoerd van november 2023 tot februari 2024.

2.2 Werkwijze aankooppogingen

De auditoren en minderjarige testkopers verzamelden zich zoveel mogelijk centraal in Zuid-Limburg op vrijdag, zaterdag en zondag. De controles werden specifiek op deze dagen uitgevoerd, omdat minderjarigen rondom het weekend in werkelijkheid ook relatief vaker alcohol zouden proberen te kopen..

Tijdens de controledagen was altijd een coördinator aanwezig om een briefing aan alle betrokkenen te geven en alle vragen te beantwoorden. De testkopers dienden een identiteitsbewijs mee te nemen. Het was onvoldoende wanneer zij alleen een kopie van het identiteitsbewijs op de telefoon konden tonen. Dit werd vooraf ook altijd ter herhaling medegedeeld. De coördinator controleerde de leeftijd aan de hand van de identiteitsbewijzen van de testkopers.

Het werd niet toegestaan wanneer zij afleidende uiterlijke kenmerken hadden. De testkoper mag dus bijvoorbeeld geen petje of zonnebril dragen tijdens de aankooppogingen. Ze dienden in bezit te zijn van een telefoon en bereikbaar te zijn tijdens de aankooppogingen. Er werden tijdens de controledagen meerdere teams gemaakt, waarbij in ieder geval minimaal een auditor, een minderjarige jongen en een minderjarig meisje in een team deelnamen. Ieder team werd samen met de coördinator ingedeeld in een Whatsappgroep om een snelle vorm van onderlinge communicatie te faciliteren. Bij bijzonderheden kon meteen ofwel telefonisch ofwel via een Whatsappbericht contact worden opgenomen.

[1] Handreiking toezicht op de Alcoholwet (https://www.handreikingalcoholwet.nl/leeftijdsgrens).
[2] Van Hoof, J. J. (2018). Mysteryshop onderzoek naleving leeftijdsgrens verkoop alcohol Zuid-Limburg 2018, p. 5.

De coördinator besprak tijdens de briefing de planning en nam de aandachtspunten door met zowel de auditoren als de studenten. De aangekochte leeftijdsgebonden producten mochten nooit worden geconsumeerd door de testkoper. De testkopers kregen geld mee van de auditoren om de aankopen te verrichten.

Indien de testkoper een aankooppoging verricht dan gaat het bij iedere testkoper om de aankoop van één leeftijdsgebonden product. In dit onderzoek is dat bier, wijn, mixdrank of sterke drank. Testkopers worden in het kader van toezicht vrijgesteld van strafbaarstelling op basis van artikel 45 lid 1 Alcoholwet. De testkopers doen de aankoop in het kader van het nalevingsonderzoek in Zuid-Limburg.

Bij iedere locatie zijn twee aankooppogingen gedaan. Eén aankooppoging is door een 16- of 17-jarige jongen uitgevoerd, de andere aankooppoging door een 16- of 17-jarig meisje. De minderjarigen voerden doorgaans de controles onafhankelijk van elkaar uit. Enkel bij horecagelegenheden en sportkantines werden de aankooppogingen in tweetallen uitgevoerd. Dit is gedaan, omdat minderjarigen zich wel eens onveilig voelen bij dit type inrichtingen. Zij rekenden apart af bij de verkoper. Wanneer aan de testkoper een identiteitsbewijs werd gevraagd, dan liet de testkoper deze zien.

In een aantal gevallen voelde de testkoper zich niet op het gemak in de omgeving en/of inrichting. Indien hiervan sprake was, maakte de auditor de keuze om de inrichting niet meer verder te controleren en/of van de lijst te verwijderen. De desbetreffende gemeente werd in kennis gesteld wanneer er daadwerkelijk een onveilig gevoel werd ervaren in de inrichting, zodat eventuele vervolgmaatregelen konden worden genomen. De lijst werd vervolgens aangevuld met een andere inrichting.

2.3 Selectie studenten en auditoren

Om het nalevingsonderzoek van de leeftijdsgrens van 18 jaar bij de verkoop van alcohol in Zuid-Limburg uit te kunnen voeren, is samengewerkt met een school in het middelbaar beroepsonderwijs. Hierbij zijn met name 16- en 17-jarige eerste- en/of tweedejaars studenten als testkoper ingezet. Deze studenten volgen de opleiding tot BOA/handhaver. De studenten kunnen hiermee evenementenuren halen en doen praktijkervaring op gedurende het eerste of tweede jaar van hun studie. De studenten hebben een onkostenvergoeding ontvangen voor hun deelname.

Uit landelijk onderzoek en uit eerdere ervaringen blijkt dat een ervaren auditor een waardevolle toevoeging is bij de inzet van minderjarige testkopers. Er is daarom gekozen om het onderzoek in drie teams uit te voeren. Ieder team is door vakbekwame auditoren gedurende de controles ondersteund en aangestuurd. De auditoren waren het aanspreekpunt voor de studenten, zijn allen bekend met de wet- en regelgeving en het uitvoeren van een dergelijk onderzoek. Ten behoeve van de controles hebben zij diverse taken op zich genomen, zoals het vervoer van de studenten, de planning van de controledagen en het bijsturen indien dit nodig werd geacht. De auditoren zorgden tevens ervoor dat de onderzoeksresultaten nauwkeurig werden genoteerd en de noodzakelijke voor- en nazorg werd verleend aan de minderjarigen, zodat open vragen of onduidelijkheden konden worden opgelost. De testkopers konden te allen tijde contact opnemen met de auditoren uit het onderzoeksteam, de coördinator of de studentenbegeleider vanuit school.

2.4 Steekproef

Voor de uitvoering van het nalevingsonderzoek 3.0 is een overeenkomstige onderzoeksopzet gebruikt als bij de eerdere uitgevoerde onderzoeken, waardoor de uitkomsten kunnen worden vergeleken. Tijdens het nalevingsonderzoek hebben jongeren daadwerkelijk alcohol gekocht en is gemeten hoeveel verkooppunten in Zuid-Limburg zich aan de leeftijdsgrens van alcohol hebben gehouden. Alle Zuid-Limburgse gemeenten hebben een eigen lijst samengesteld met verkooppunten die kunnen worden gecontroleerd. Middels een steekproef zijn de verkooppunten, verspreid over alle 16 Zuid-Limburgse gemeenten, bezocht. Zoals in hoofdstuk 1 aangegeven, is per verkooptype op basis van statistische gegevens van beschikbaarheid een verdeling gemaakt over de regio.

In de praktijk moesten de aangeleverde lijsten aangevuld worden met additionele inrichtingen, dit was het geval om verschillende redenen: het niet actueel zijn van de lijsten (inrichting reeds gesloten, wisseling van uitbater), afwijkende openingstijden van de inrichtingen, ofwel simpelweg een gebrek aan genoeg inrichtingen op de lijst die noodzakelijk zouden zijn om het voorgeschreven aantal van steekproeven per desbetreffende gemeente te bewerkstelligen.

De testkopers zouden bij 465 alcoholverkooppunten in Zuid-Limburg gaan controleren of zij zich houden aan de wettelijke leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcoholhoudende drank aan jongeren. Vervolgens is er een aanvullende vraag gesteld om het verschil in de naleving tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje te duiden in het nalevingsonderzoek. Hierdoor zijn alle inrichtingen twee keer bezocht. In totaal zijn 988 aankooppogingen verricht in supermarkten, slijterijen, cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines.
De reden van het overschrijden van het vooraf bepaalde aantal controlemomenten van 930 is tweeledig. Enerzijds zijn er meer inrichtingen gecontroleerd door een aantal planmatig gemaakte fouten gedurende het onderzoek en anderzijds waren veel inrichtingen gesloten gedurende de periode van het onderzoek. Denk hierbij aan gesloten tennisverenigingen en voetbalverenigingen in de winterperiode. In eerste instantie kon niet het totale aantal inrichtingen per gemeente worden behaald gezien de openingstijden van de sportkantines in deze winterperiode en daardoor heeft een verlenging van de onderzoeksperiode plaatsgevonden. Om zeker te stellen dat het vooraf aantal afgesproken inrichtingen per verkooptype kon worden gehaald, was het noodzakelijk om een aantal inrichtingen toe te voegen aan de lijst.

2.5 Dataverzameling

Per controledag was er minimaal één team en maximaal drie teams beschikbaar voor het uitvoeren van de controles. De auditoren waren verantwoordelijk voor het noteren van de bevindingen van de minderjarige studenten op de vragenlijst. Er is bij iedere inrichting in kaart gebracht in hoeverre verkopers interventies inzetten bij de leeftijdscontrole.

In het nalevingsonderzoek is onderzocht hoe vaak er werd nageleefd, hoe vaak de alcoholverkopers naar de leeftijd vroegen, hoe vaak de verkoper om een identiteitsbewijs vroeg en of er hulpmiddelen werden gebruikt bij het controleren van het identiteitsbewijs. De data van 2023 werd vervolgens vergeleken met de data uit de eerder uitgevoerde nalevingsonderzoeken van 2015 en 2018 van de Universiteit Twente. Daarnaast is de data vergeleken met het landelijke nalevingsonderzoek uit 2022.

3. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het nalevingsonderzoek beschreven en de hoofdvraag met bijbehorende subvragen beantwoord. De conclusie en discussie gebaseerd op de resultaten komen terug in de volgende hoofdstukken. In het kader van het nalevingsonderzoek 3.0 jeugd en alcohol Zuid-Limburg zijn in vijf type inrichtingen aankooppogingen door minderjarigen uitgevoerd. Dit aantal ligt hoger dan eerdere onderzoeken vanwege de bijkomende onderzoeksvraag of er een verschil zou zijn wanneer de aankoop door een minderjarig meisje of een minderjarige jongen wordt uitgevoerd. De gecontroleerde inrichtingen (494) zijn daardoor twee keer bezocht.

3.1 Naleving per verkooptype

Deze paragraaf geeft een antwoord op de volgende subvraag:

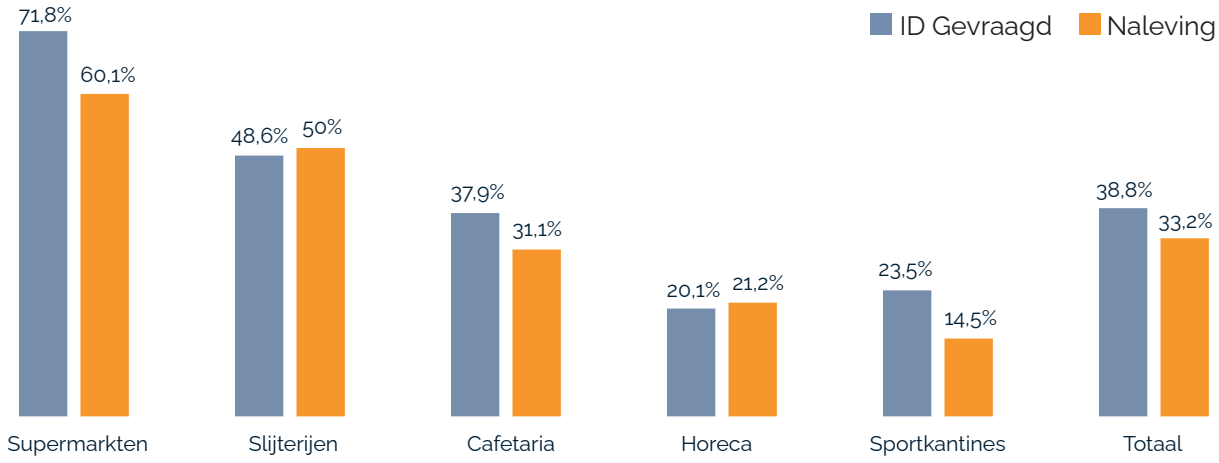
In hoeverre wordt de leeftijdsgrens van 18 jaar bij de verkoop van alcoholhoudende dranken in Zuid-Limburg nageleefd in de supermarkten, slijterijen, cafetaria's, horeca en sportkantines?

In 2023 betreft het nalevingscijfer voor alle verkooptypen in Zuid-Limburg 33,2 procent. Dit betekent dat de leeftijdsgrens in 33,2 procent van de gevallen wordt nageleefd. In figuur 3.1 en 3.2 worden de identiteitscontrole en het nalevingpercentage weergegeven per type inrichting.

Figuur 3.1 Nalevingscijfer per verkooptype 2023

	Aankooppogingen	ID-gevraagd		Naleving	
Type Inrichting	#	#	%	#	%
Supermarkten	238	171	71,8%	143	60,1%
Slijterijen	72	35	48,6%	36	50,0%
Cafetaria's	190	72	37,9%	59	31,1%
Horeca	288	58	20,1%	61	21,2%
Sportkantines	200	47	23,5%	29	14,5%
Totaal	**988**	**383**	**38,8%**	**328**	**33,2%**

Figuur 3.2 Nalevingscijfer per verkooptype 2023 (grafische weergave)

De inrichtingen zijn bezocht door zowel een minderjarige jongen als een minderjarig meisje. In totaal zijn 988 aankooppogingen verricht in supermarkten, slijterijen, cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines. Bij 328 van de 988 aankooppogingen werd in Zuid-Limburg de leeftijdsgrens nageleefd (33,2 procent).

In totaal zijn 119 supermarkten gecontroleerd door zowel een minderjarige jongen als een minderjarig meisje. Er hebben 238 aankooppogingen plaatsgevonden. Bij 143 van de 238 aankooppogingen bij supermarkten is de leeftijdsgrens nageleefd (60,1 procent). Bij slijterijen zijn in totaal 72 aankooppogingen verricht. Bij 36 aankooppogingen is de leeftijdsgrens nageleefd (50 procent). Ten aanzien van de cafetaria's zijn 190 aankooppogingen uitgevoerd. In 59 van de 190 gevallen is de leeftijdsgrens nageleefd (31,1 procent). De horecagelegenheden zijn 288 keer bezocht en in 61 van de aankooppogingen is de leeftijdsgrens nageleefd (21,1 procent). De sportkantines hebben het laagste nalevingscijfer. In totaal hebben 200 aankooppogingen plaatsgevonden in een sportkantine, waarbij 29 keer de leeftijdsgrens is nageleefd (14,5 procent).

Figuur 3.3 Onderscheid aankooppoging jongen-meisje 2023

	Jongens		Meisjes	
Type Inrichting	ID %	Naleving %	ID %	Naleving %
Supermarkten	73,9%	58,8%	69,7%	61,3%
Slijterijen	50,0%	47,2%	47,2%	52,8%
Cafetaria's	35,8%	29,5%	40,0%	32,6%
Horeca	19,4%	21,5%	20,8%	20,8%
Sportkantines	23,0%	15,0%	24,0%	14,0%
Totaal	**38,7%**	**32,6%**	**38,9%**	**33,8%**

Er is in dit nalevingsonderzoek een onderscheid gemaakt tussen een aankooppoging verricht door een minderjarige jongen en een minderjarig meisje. Figuur 3.3 geeft hierin een weergave per verkooptype. Er is nauwelijks verschil waarneembaar in het totale nalevingcijfer wanneer een minderjarige jongen of een meisje de aankoop verricht (1,2 procent). Wanneer een minderjarige jongen een aankooppoging uitvoert, is het nalevingspercentage 32,6 procent en bij een minderjarig meisje is de naleving 33,8 procent. Per type verkooppunt is het verschil tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje voornamelijk zichtbaar bij slijterijen (5,6 procent), cafetaria's (3,1 procent) en supermarkten (2,5 procent). Bij deze verkooptypen is de naleving hoger bij meisjes. Bij de verkooptypen horeca en sportkantines is dit verschil nauwelijks waarneembaar. Een verklaring zou kunnen zijn dat minderjarigen bij dit type inrichtingen de aankooppoging gezamenlijk uitvoeren. Zij gaan samen aan een tafel of bar zitten en bestellen allebei alcohol. De minderjarigen betalen echter apart bij de verkoper.

Tevens is bij de vijf verkooptypen onderzocht of er naar een geldig identiteitsbewijs is gevraagd. Bij 383 van de 988 aankooppogingen is bij een minderjarige naar een identiteitsbewijs gevraagd. Deze vraag leidt niet altijd tot het resultaat dat er naleving van de leeftijdsgrens plaatsvindt. In hoofdstuk 5 wordt hier verder op ingegaan. Zoals aangegeven betreft het totale nalevingscijfer in Zuid-Limburg 33,2 procent in 2023. In 38,8 procent van de gevallen is naar een identiteitsbewijs gevraagd (figuur 3.1). De vraag naar het identiteitsbewijs wordt het vaakst bij supermarkten gesteld (71,8 procent) en het minst vaak bij horecagelegenheden (20,1 procent). In figuur 3.3 wordt het verschil tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje omtrent de identiteitsvraag weergegeven. In het onderzoek zijn meerdere interventiemogelijkheden naar voren gekomen. In paragraaf 3.5 wordt nader ingegaan op de interventies bij de leeftijdscontrole en de verschillende resultaten tussen een aankoop uitgevoerd door een jongen of een meisje.

3.2 Naleving per gemeente en sub-regio

Het resultaat van de naleving per gemeente en sub-regio wordt in deze paragraaf nader toegelicht.

In hoeverre verschilt de naleving per gemeente en per sub-regio?

Figuur 3.4 geeft per gemeente en sub-regio een weergave van de aankooppogingen in 2023 en de naleving van de leeftijdsgrens. Het gaat hierbij om 16 gemeenten verdeeld over de sub-regio's Maastricht-Heuvelland, Parkstad en de Westelijke Mijnstreek.

Figuur 3.4 Naleving per gemeente en sub-regio in Zuid-Limburg 2023

	Aankooppogingen	ID-gevraagd		Naleving	
	#	#	%	#	%
Gulpen-Wittem	38	10	26,3%	13	34,2%
Eijsden-Margraten	40	11	27,5%	11	27,5%
Maastricht	182	72	39,6%	71	39,0%
Meerssen	38	9	23,7%	7	18,4%
Vaals	22	7	31,8%	7	31,8%
Valkenburg	52	24	46,2%	20	38,5%
Totaal Maastricht Heuvelland	**372**	**133**	**35,8%**	**129**	**34,7%**
Beekdaelen	50	23	46,0%	20	40,0%
Brunssum	48	31	64,6%	25	52,1%
Heerlen	126	45	35,7%	40	31,7%
Kerkrade	88	38	43,2%	26	29,5%
Landgraaf	48	11	22,9%	9	18,8%
Simpelveld	18	0	0,0%	0	0,0%
Voerendaal	22	13	59,1%	11	50,0%
Totaal Parkstad	**400**	**161**	**40,3%**	**131**	**32,8%**
Beek	26	10	38,5%	4	15,4%
Sittard-Geleen	150	71	47,3%	57	38,0%
Stein	40	8	20,0%	7	17,5%
Totaal Westelijke Mijnstreek	**216**	**89**	**41,2%**	**68**	**31,5%**
Totaal Zuid-Limburg	**988**	**383**	**38,8%**	**328**	**33,2%**

De regio Zuid-Limburg is onderverdeeld in drie sub-regio's. In Maastricht-Heuvelland, bestaande uit 6 gemeenten, zijn 372 aankooppogingen verricht. In 129 van de 372 aankooppogingen is de leeftijdsgrens nageleefd (34,7 procent). Bij 133 van de 372 aankooppogingen is naar een identiteitsbewijs gevraagd (35,8 procent). In de sub-regio Parkstad (7 gemeenten) hebben 400 aankooppogingen plaatsgevonden, waarbij in 131 aankopen de leeftijdsgrens is nageleefd (32,8 procent). In Parkstad is in 161 van de 400 aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd (40,3 procent). In de Westelijke Mijnstreek (3 gemeenten) is in 68 van de 216 aankooppogingen de leeftijdsgrens nageleefd (31,5 procent). Bij 89 van de 216 aankooppogingen vroeg de verkoper naar een identiteitsbewijs (41,2 procent).

Figuur 3.4 geeft tevens per gemeente aan hoeveel aankooppogingen zijn verricht en in hoeveel gevallen de leeftijdsgrens is nageleefd. Vervolgens is dit uitgedrukt in een nalevingscijfer per gemeente. De naleving van de leeftijdsgrens verschilt per gemeente en varieert tussen 0 procent en 52,1 procent. De vraag naar een identiteitsbewijs is eveneens verschillend en loopt uiteen van 0 procent en 64,6 procent. In bijlage 4 is per gemeente een totaaloverzicht te vinden met de resultaten per verkooptype.

3.3 Ontwikkeling nalevingscijfers

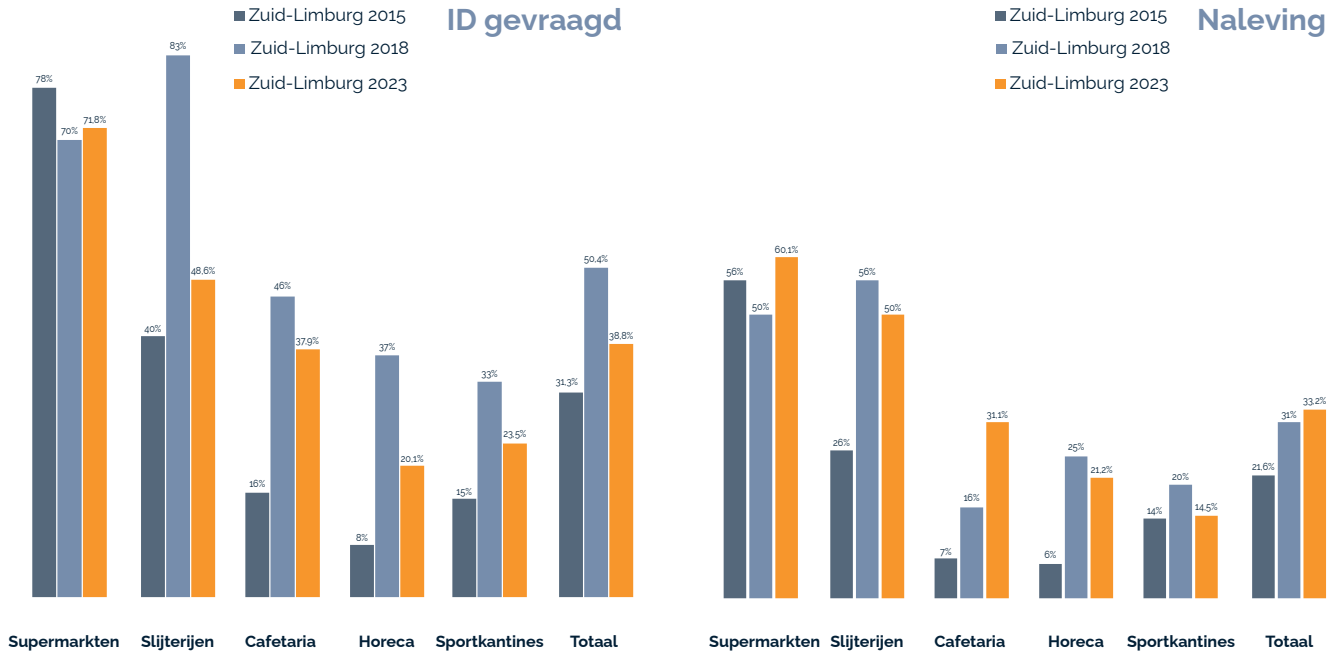
Er wordt in deze paragraaf een vergelijking gemaakt met de resultaten uit de eerdere uitgevoerde onderzoeken van 2015 en 2018 omtrent de naleving per type verkooppunt in Zuid-Limburg. Door het nalevingsonderzoek te vergelijken met de voorgaande onderzoeken wordt het inzichtelijk of de naleving is verbeterd. De beantwoording van de volgende subvraag staat hierbij centraal:

In hoeverre is de naleving in Zuid-Limburg per type verkooppunt in 2023 gestegen ten opzichte van de naleving per type verkooppunt in 2018 en 2015?

Figuur 3.5 Ontwikkeling nalevingscijfers 2015, 2018 en 2023

	Zuid-Limburg 2015			Zuid-Limburg 2018			Zuid-Limburg 2023		
Type Inrichting	Aankooppogingen #	ID %	Naleving %	Aankooppogingen #	ID %	Naleving %	Aankooppogingen #	ID %	Naleving %
Supermarkten	119	78%	56%	118	70%	50%	238	71,8%	60,1%
Slijterijen	38	40%	26%	41	83%	56%	72	48,6%	50,0%
Cafetaria's	98	16%	7%	96	46%	16%	190	37,9%	31,1%
Horeca	140	8%	6%	147	37%	25%	288	20,1%	21,2%
Sportkantines	72	15%	14%	76	33%	20%	200	23,5%	14,5%
Totaal	**467**	**31,3%**	**21,6%**	**478**	**50,4%**	**31%**	**988**	**38,8%**	**33,2%**

Figuur 3.6 Ontwikkeling nalevingscijfers 2015, 2018 en 2023 (grafische weergave)

In 2015 zijn in totaal 467 aankooppogingen in Zuid-Limburg verricht. Bij 101 van de 467 aankooppogingen werd de leeftijdsgrens nageleefd (21,6 procent). In 2018 is bij 148 van de 241 aankooppogingen de leeftijdsgrens nageleefd (31 procent). In het huidige onderzoek (2023) zijn 988 inrichtingen gecontroleerd en is sprake van een lichte stijging van de naleving ten opzichte van 2018. Bij 328 van de 988 aankooppogingen werd de leeftijdsgrens nageleefd (33,2 procent).

Bij supermarkten is in 2023 (60,1 procent) sprake van een stijging in de naleving van de leeftijdsgrens ten opzichte van 2018 (50 procent) en 2015 (56 procent). Bij slijterijen is in 2023 (50 procent) een daling waarneembaar in naleving vergeleken met 2018 (56 procent). In 2015 was het nalevingscijfer bij slijterijen 26 procent. De naleving bij cafetaria's in 2023 (31,1 procent) is gestegen in vergelijking met 2018 (16 procent) en 2015 (7 procent). Bij horecagelegenheden is de leeftijdsgrens in 2023 (21,2 procent) minder nageleefd dan in 2018 (25 procent). De naleving van horecagelegenheden was in 2015 (14 procent). Ook bij sportkantines is in 2023 (14,5 procent) minder naleving dan in 2018 (20 procent). In 2015 (14 procent) was de naleving lager dan in 2023.

In 2015 is in 31,3 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd. De verkoper vroeg het vaakst bij supermarkten naar een identiteitsbewijs (78 procent) en het minste bij horecagelegenheden (8 procent). In het onderzoek van 2018 heeft de verkoper in 50,4 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd. Dit is het vaakst gevraagd bij slijterijen (83 procent) en bij supermarkten (70 procent) en het minst vaak bij sportkantines (33 procent). In 2023 is een daling naar het vragen van het identiteitsbewijs waarneembaar ten opzichte van 2018. De verkoper heeft in 2023 bij 38,8 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd. Bij supermarkten is sprake van een lichte stijging en heeft de verkoper in 71,8 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd. Bij alle andere verkooptypen heeft een daling plaatsgevonden. Met name bij horecagelegenheden (20,1 procent) en sportkantines (23,5 procent) wordt door de verkoper het minst naar een identiteitsbewijs gevraagd.

3.4 Vergelijking landelijk

Het nalevingsonderzoek Zuid-Limburg van 2023 wordt in deze paragraaf vergeleken met het meest recente landelijke nalevingsonderzoek van 2022. Hierbij wordt een antwoord gegeven op de volgende subvraag:

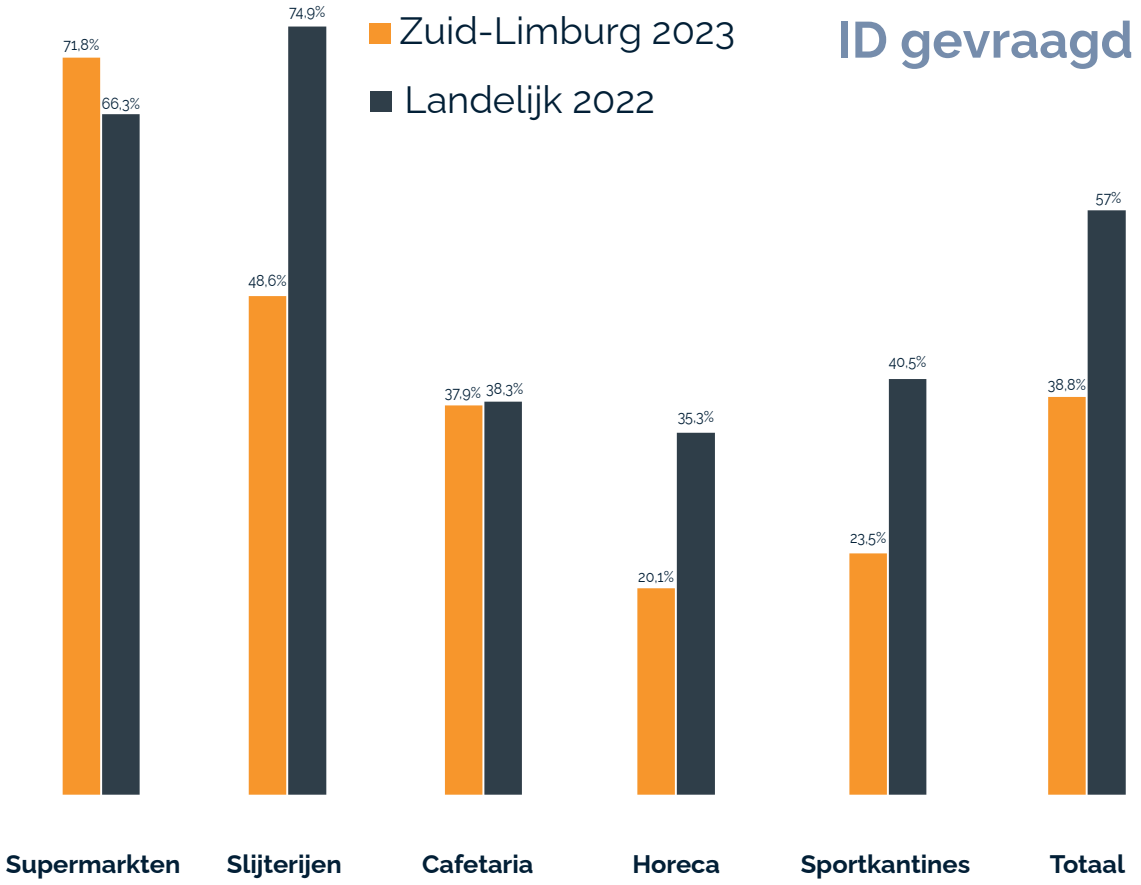
In hoeverre verschilt de naleving per type verkooppunt in 2023 ten opzichte van de meest recente landelijke nalevingscijfers?

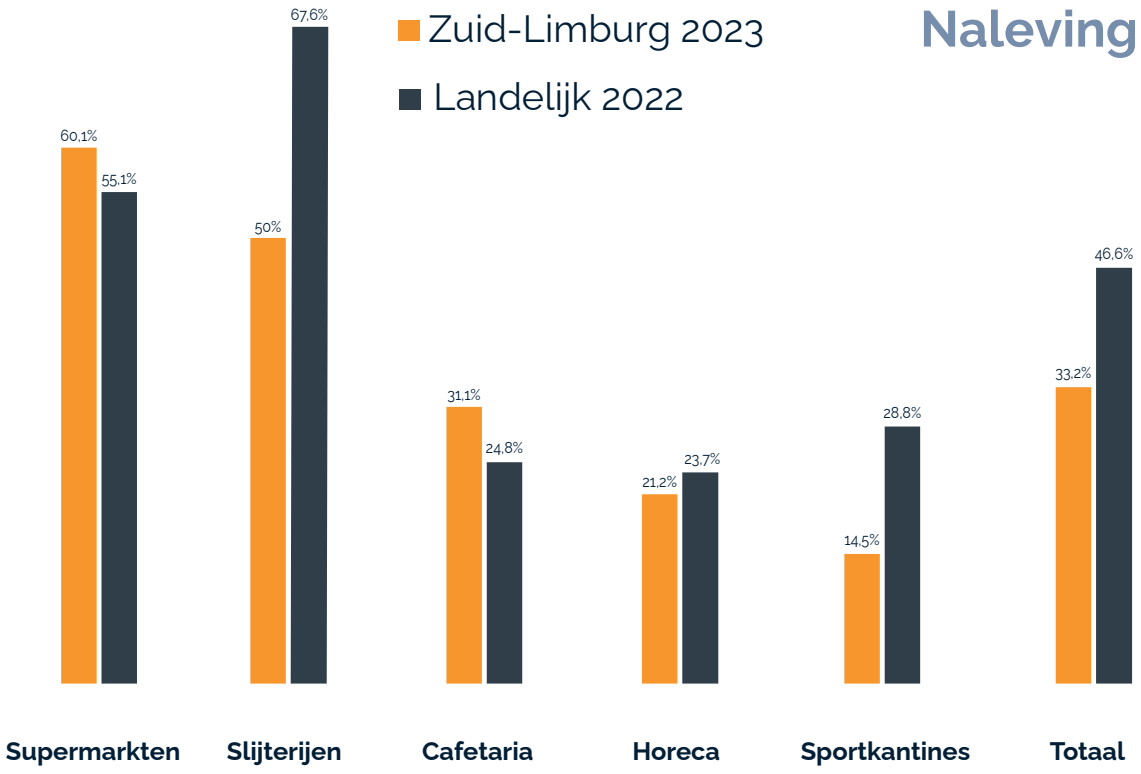
Figuur 3.7. Vergelijking naleving Zuid-Limburg 2023 ten opzichte van landelijk 2022[3]

	Landelijk 2022		Zuid-Limburg 2023	
Type Inrichting	ID %	Naleving %	ID %	Naleving %
Supermarkten	66,3%	55,1%	71,8%	60,1%
Slijterijen	74,9%	67,6%	48,6%	50,0%
Cafetaria's	38,3%	24,8%	37,9%	31,1%
Horeca	35,3%	23,7%	20,1%	21,2%
Sportkantines	40,5%	28,8%	23,5%	14,5%
Totaal	**57,0%**	**46,6%**	**38,8%**	**33,2%**

[3] Meest recente landelijk nalevingsonderzoek is in 2022 uitgevoerd.

Figuur 3.8 Vergelijking naleving Zuid-Limburg 2023 ten opzichte van landelijk 2022 (grafische weergave)

In 2022 is een landelijk onderzoek uitgevoerd naar de naleving van de leeftijdsgrens bij onder andere alcohol voor meerdere type inrichtingen. Dit onderzoek van 2022 is het meest recent en daarom vergeleken met het huidige nalevingsonderzoek in Zuid-Limburg. Om een realistische vergelijking te maken tussen de landelijke cijfers en het nalevingsonderzoek Zuid-Limburg 2023, is het nodig geacht om de meegenomen onderzoeksresultaten van het landelijk onderzoek te beperken tot het type inrichtingen dat in het regionale onderzoek wordt bekeken. Tevens zijn de weegfactoren die gekozen zijn in de berekeningen van het landelijk onderzoek buiten beschouwing gelaten.[4]

De Zuid-Limburgse gemeenten hebben een totaal nalevingscijfer van 33,2 procent in 2023. In het landelijk nalevingsonderzoek is het nalevingscijfer 46,6 procent in 2022.

Zoals weergegeven in figuur 3.7 en 3.8 is de naleving van de leeftijdsgrens bij supermarkten in Zuid-Limburg hoger dan het landelijk gemiddelde, respectievelijk 60,1 procent en 55,1 procent. Ook de naleving van de leeftijdsgrens bij cafetaria's is in Zuid-Limburg (31,1 procent) hoger dan landelijk (24,8 procent). Bij horecagelegenheden is het nalevingscijfer in Zuid-Limburg 21,2 procent en landelijk 23,7 procent. Bij slijterijen is de naleving in Zuid-Limburg 50 procent en landelijk 67,6 procent. Zuid-Limburg heeft bij sportkantines het laagste nalevingscijfer (14,5 procent). Dit is aanzienlijk lager dan landelijk (28,8 procent).

Landelijk wordt bij de verkoop van alcohol vaker naar een identiteitsbewijs gevraagd dan in Zuid-Limburg. Uit het landelijke nalevingsonderzoek blijkt dat in 57 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs is gevraagd en in Zuid-Limburg is dit in 38,8 procent van de aankooppogingen het geval. In Zuid-Limburg is enkel bij supermarkten vaker naar een identiteitsbewijs gevraagd dan landelijk. Bij slijterijen, cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines is in Zuid-Limburg minder vaak naar een identiteitsbewijs gevraagd dan landelijk.

3.5 Interventies leeftijdscontrole

Verkopers kunnen verschillende interventies toepassen en ondersteunende systemen inzetten om een leeftijdscontrole uit te voeren. De volgende twee subvragen zullen in deze paragraaf worden beantwoord:

Welke interventies en ondersteunende systemen gebruiken verkopers in de sector om correcte naleving te stimuleren?

In hoeverre resulteren de gebruikte interventies en systemen in correcte naleving?

Er is onderzocht in hoeverre verkopers interventies hebben toegepast om de leeftijdscontrole uit te voeren. In het onderzoek zijn de volgende methoden naar voren gekomen:

- Het vragen naar de leeftijd;
- Vragen naar een geldig identiteitsbewijs;
- Gebruik van een hulpmiddel bij het controleren van het identiteitsbewijs, zoals de ID-scanner, het intoetsen van de leeftijd in het kassasysteem, een collega vragen om mee te kijken of een kalender[5] om de leeftijd te controleren.

[4] Voor elk (sub)verkoopkanaal is in het landelijk onderzoek een weegfactor bepaald door de proportie van het (sub)verkoopkanaal in het totale aantal verkooppunten te delen door de proportie van het (sub)verkoopkanaal in de steekproef. Vervolgens is bij ieder (sub)verkoopkanaal de corresponderende weegfactor op het nalevingscijfer toegepast.

[5] Bij de leeftijdschecker van NIX is de datum af te lezen die minimaal nodig is voor verkoop van alcohol.

Figuur 3.9 Interventies leeftijdscontrole en naleving in 2023

	Aankooppogingen	Geen interventie		Leeftijd gevraagd		ID-gevraagd		Leeftijd en ID gevraagd		Hulpmiddel gebruikt		Naleving	
Type Inrichting	#	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%	#	%
Supermarkten	238	61	25,6%	117	49,2%	171	71,8%	112	47,1%	95	39,9%	143	60,1%
Slijterijen	72	33	45,8%	34	47,2%	35	48,6%	30	41,7%	15	20,8%	36	50,0%
Cafetaria's	190	100	52,6%	76	40,0%	72	37,9%	58	30,5%	18	9,5%	59	31,1%
Horeca	288	205	71,2%	59	20,5%	58	20,1%	34	11,8%	6	2,1%	61	21,2%
Sportkantines	200	145	72,5%	46	23,0%	47	23,5%	38	19,0%	2	1,0%	29	14,5%
Totaal	**988**	**544**	**55,1%**	**332**	**33,6%**	**383**	**38,8%**	**272**	**27,5%**	**136**	**13,8%**	**328**	33,2%

Figuur 3.9 geeft inzage in de interventiemogelijkheden en het nalevingscijfer per verkooptype. Bij meer dan de helft van de aankooppogingen wordt geen interventie in het verkoopproces toegepast (55,1 procent). Indien er geen interventie is toegepast dan heeft de alcoholverkoper niet om de leeftijd en/of een identiteitsbewijs gevraagd en is er geen hulpmiddel toegepast.

In 136 van de 988 aankooppogingen is een hulpmiddel toegepast om een leeftijdscontrole uit te voeren. Dit wordt met name bij supermarkten (39,9 procent) en slijterijen (20,8 procent) toegepast. Bij cafetaria's, horeca en sportkantines wordt nauwelijks een hulpmiddel toegepast (respectievelijk 9,5 procent, 2,1 procent en 1 procent). Indien de alcoholverkoper een hulpmiddel heeft toegepast bij een aankoop dan is de kans op naleving van de leeftijdsgrens 89,7 procent.

Bij 332 van de 988 aankooppogingen heeft de alcoholverkoper enkel naar de leeftijd gevraagd (33,6 procent). Wanneer de verkoper alleen naar de leeftijd heeft gevraagd dan is de gemiddelde kans op naleving 67,3 procent. Bij 383 van de 988 aankooppogingen is naar een identiteitsbewijs gevraagd (38,8 procent). Indien de alcoholverkoper naar een identiteitsbewijs heeft gevraagd dan is de gemiddelde kans op naleving 78,9 procent. In 272 van de 988 aankooppogingen heeft de verkoper zowel naar de leeftijd als naar een identiteitsbewijs gevraagd (27,5 procent). De gemiddelde kans op naleving is dan 76,2 procent.

Figuur 3.10 Onderscheid identiteitsvraag en leeftijdsvraag minderjaarige jongen en minderjarig meisje per verkooptype in 2023

	Jongens			Meisjes		
Type Inrichting	ID %	Leeftijd gevraagd %	Naleving %	ID %	Leeftijd gevraagd %	Naleving %
Supermarkten	73,9%	53,8%	58,8%	69,7%	44,5%	61,3%
Slijterijen	50,0%	50,0%	47,2%	47,2%	44,4%	52,8%
Cafetaria's	35,8%	41,1%	29,5%	40,0%	38,9%	32,6%
Horeca	19,4%	20,8%	21,5%	20,8%	20,1%	20,8%
Sportkantines	23,0%	23,0%	15,0%	24,0%	23,0%	14,0%
Totaal	38,7%	35,2%	32,6%	38,9%	32,0%	33,8%

In figuur 3.10 wordt het verschil tussen de onderzoeksresultaten van een minderjarige jongen en een minderjarig meisje omtrent de identiteitsbewijs- en leeftijdsvraag weergegeven.

Bij supermarkten vindt in 117 van de 238 aankooppogingen een leeftijdscontrole plaats (49,2 procent) en in 171 van de 238 aankooppogingen een identiteitscontrole plaats (71,8 procent). Bij supermarkten wordt bij een minderjarige jongen de identiteitscontrole vaker uitgevoerd evenals de leeftijdscontrole-vraag vaker gesteld dan bij een minderjarig meisje.

Bij slijterijen vindt in 35 van de 72 aankooppogingen een leeftijdscontrole plaats (48,6 procent). In 34 van de 72 aankooppogingen is de leeftijdsvraag gesteld (47,2 procent). Net zoals bij supermarkten wordt bij slijterijen vaker een identiteitscontrole bij een minderjarige jongen gedaan (50 procent) dan bij een minderjarig meisje (47,2 procent). Tevens wordt vaker een leeftijd gevraagd bij een jongen (50 procent) dan bij een meisje (44,4 procent). Bij cafetaria's is in 72 van de 190 aankooppogingen naar een geldig identiteitsbewijs gevraagd (37,9 procent). Bij meisjes (40 procent) werd vaker om een identiteitsbewijs gevraagd dan bij jongens (35,8 procent). Echter werd er minder vaak naar de leeftijd bij meisjes gevraagd (38,9 procent) dan bij jongens (41,1 procent). Bij horecagelegenheden werd in 58 van de 288 aankooppogingen om een identiteitsbewijs gevraagd (20,1 procent). Het verschil tussen jongens (19,4 procent) en meisjes (20,8 procent) is hierin klein. Bij 59 van de 288 aankooppogingen bij horecagelegenheden is naar de leeftijd gevraagd. Het percentage verschilt hierin nauwelijks tussen jongens en meisjes. Bij sportkantines is in 47 van de 200 aankooppogingen om een identiteitsbewijs gevraagd. Ook hier is het verschil tussen jongens (23 procent) en meisjes (24 procent) klein. In 46 van de 200 aankooppogingen is naar de leeftijd gevraagd, dit is bij zowel jongens als meisjes in 23 procent van de aankooppogingen het geval

4. CONCLUSIE

Het is wettelijk niet toegestaan om alcohol te verkopen aan minderjarigen. Er is sprake van een leeftijdsgrens van 18 jaar. Met het nalevingsonderzoek 3.0 jeugd en alcohol Zuid-Limburg is onderzocht welke alcoholverkooppunten in Zuid-Limburg zich houden aan de wettelijke leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcoholhoudende drank aan jongeren. Door het nalevingsonderzoek te vergelijken met de voorgaande onderzoeken van 2015 en 2018 en het landelijke onderzoek van 2022 wordt het inzichtelijk of de naleving is verbeterd. De hoofdvraag in het onderzoek is welke alcoholverkooppunten in Zuid-Limburg zich houden aan de wettelijke leeftijdsgrens van 18 jaar voor de verkoop van alcoholhoudende drank aan jongeren. Het nalevingscijfer van 2023 is vastgesteld bij de verkooptypen supermarkten, horecagelegenheden, cafetaria's, slijterijen en sportkantines. Tevens is het verschil van naleving per type verkooppunt in 2023 ten opzichte van de meest recente landelijke nalevingscijfers onderzocht. Vervolgens is getoetst of de nalevingscijfers voor de verkoop van alcohol in 2023 veranderd zijn ten opzichte van de eerdere uitgevoerde nalevingsonderzoeken in 2015 en 2018. Ten slotte is in kaart gebracht welke interventies en hulpmiddelen zijn ingezet bij de leeftijdscontrole en het effect hiervan op de naleving per verkooptype.

De gemeenten hebben een selectie gemaakt van inrichtingen die populair zijn bij jongeren en op basis van deze gegevens heeft het onderzoeksteam een definitieve steekproef getrokken. Per type verkooppunt is op basis van statistische gegevens van beschikbaarheid een verdeling gemaakt over de 16 gemeenten. In het onderzoek in Zuid-Limburg zijn in vijf type inrichtingen 988 aankooppogingen van alcohol uitgevoerd. Het gaat hierbij om supermarkten, horecagelegenheden, cafetaria's, slijterijen en sportkantines. Bijzonder aan dit onderzoek is dat de gemeenten in Zuid-Limburg een bijkomende onderzoeksvraag hebben gesteld om het verschil in naleving en interventies tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje per verkooptype te toetsen. De gecontroleerde inrichtingen (494) zijn daardoor telkens twee keer bezocht, namelijk één keer door een minderjarige jongen en één keer door een minderjarig meisje.

In 2023 betreft het nalevingscijfer voor alle verkooptypen in Zuid-Limburg 33,2 procent. Bij 328 van de 988 aankooppogingen werd in Zuid-Limburg de leeftijdsgrens nageleefd. Dit betekent dat de leeftijdsgrens in 33,2 procent van de gevallen wordt nageleefd. In 66,8 procent van alle aankooppogingen werd wel alcohol verkocht. Uit de resultaten blijkt dat in het meest recente landelijk nalevingsonderzoek van 2022 het nalevingscijfer 46,6 procent is.[6] Zuid-Limburg heeft hiermee een lager nalevingscijfer dan het landelijk gemiddelde.

In Zuid-Limburg wordt het vaakst in supermarkten en slijterijen de leeftijdgrens nageleefd. De alcoholverkoper vraagt hier tevens het vaakst naar een identiteitsbewijs. Bij cafetaria's is in 31,1 procent van de aankooppogingen de leeftijdsgrens nageleefd. In Zuid-Limburg is bij sportkantines (14,5 procent) en horecagelegenheden (21,2 procent) het laagste nalevingscijfer vastgesteld.

De naleving van de leeftijdsgrens in Zuid-Limburg is bij supermarkten en cafetaria's hoger dan het landelijk gemiddelde. Landelijk is de naleving bij supermarkten 55,1 procent en in Zuid-Limburg 60,1 procent. Bij cafetaria's is de naleving landelijk 24,8 procent en in Zuid-Limburg 31,1 procent. Bij horecagelegenheden is het nalevingscijfer in Zuid-Limburg lager, namelijk 21,2 procent tegenover landelijk 23,7 procent. Minderjarigen krijgen in Zuid-Limburg met name in sportkantines en slijterijen aanzienlijk vaker alcohol ten opzichte van de rest van Nederland.

[6] Om een realistische vergelijking te maken tussen de landelijke cijfers en het nalevingsonderzoek Zuid-Limburg 2023, is het nodig geacht om de meegenomen onderzoeksresultaten van het landelijk onderzoek te beperken tot het type inrichtingen dat in het regionale onderzoek wordt bekeken. Tevens zijn de weegfactoren die gekozen zijn in de berekeningen van het landelijk onderzoek buiten beschouwing gelaten. Daardoor is er een realistischere vergelijking mogelijk met dit onderzoek.

Landelijk wordt vaker naar een geldig identiteitsbewijs gevraagd, namelijk in 57 procent van de aankooppogingen werd hiernaar gevraagd. In Zuid-Limburg werd dit in 38,8 procent van de aankooppogingen gevraagd.

Het verschil in naleving, interventies en hulpmiddelen tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje is per verkooptype in Zuid-Limburg getoetst. De naleving van de leeftijdsgrens is bij slijterijen, cafetaria's en supermarkten gemiddeld gezien bij minderjarige meisjes hoger. Bij de verkooptypen horeca en sportkantines is dit verschil nauwelijks waarneembaar. Een verklaring zou kunnen zijn dat minderjarigen bij dit type inrichtingen de aankooppoging in tweetallen hebben uitgevoerd. Dit wordt gedaan, omdat minderjarigen zich wel eens onveilig voelen bij dit type inrichtingen. Zij gaan samen aan een tafel of bar zitten en bestellen beide alcohol. De minderjarigen rekenen echter apart bij de verkoper af.
Bij supermarkten wordt bij een minderjarige jongen de identiteitscontrole vaker uitgevoerd evenals de leeftijdscontrole vraag vaker gesteld dan bij een minderjarig meisje. Bij cafetaria's worden meisjes vaker naar hun leeftijd gevraagd. Geconcludeerd kan worden dat ondanks de kleine verschillen per verkooptype er in het totale nalevingspercentage en de vraag naar een geldig identiteitsbewijs te laten zien nauwelijks verschil waarneembaar is wanneer een minderjarige jongen of een minderjarig meisje de aankoop verricht. Wat wel opvalt is dat de alcoholverkoper een minderjarige jongen vaker naar zijn leeftijd vraagt dan bij een minderjarig meisje.

In het nalevingsonderzoek van 2023 is een vergelijking gemaakt met de resultaten in 2015 en 2018. In 2015 werd in 21,6 procent van de aankooppogingen de leeftijdsgrens nageleefd. Het totale nalevingscijfer van de leeftijdsgrens voor alcohol in 2023 van 33,2 procent blijkt niet veel te verschillen ten opzichte van het totale nalevingscijfer in 2018 van 31 procent. Per verkooptype is met name een significante positieve trend te zien bij de naleving in cafetaria's in 2023 ten opzichte van 2015 en 2018. In 2018 werd vaker naar een identiteitsbewijs gevraagd dan in 2023.

De alcoholverkopers gebruikten in 44,9 procent van de aankooppogingen een methode om leeftijdscontrole uit te voeren. Bij supermarkten en slijterijen wordt het vaakst een hulpmiddel toegepast. Bij cafetaria's, horeca en sportkantines wordt nauwelijks een hulpmiddel toegepast (respectievelijk 9,5 procent, 2,1 procent en 1 procent). Indien de alcoholverkoper een hulpmiddel heeft toegepast bij een aankoop dan is de kans op naleving van de leeftijdsgrens 89,7 procent.

Zuid-Limburg bestaat uit 16 gemeenten en is onderverdeeld in drie sub-regio's, namelijk Maastricht-Heuvelland, Parkstad en de Westelijke Mijnstreek. De naleving van de leeftijdsgrens verschilt per subregio niet significant (tussen 31,5 procent en 34,7 procent). In Maastricht Heuvelland is de naleving van de leeftijdsgrens bij alcohol het hoogst. De vraag naar een geldig identiteitsbewijs varieert in de subregio's tussen 31,2 en 35,8 procent. In de Westelijke Mijnstreek wordt het vaakst naar een identiteitsbewijs gevraagd. Er is een significant verschil in de naleving en het vragen naar identiteitsbewijs per gemeente. De naleving van de leeftijdsgrens verschilt per gemeente en varieert tussen 0 procent en 52,1 procent. De frequentie en de vraag naar een identiteitsbewijs is eveneens uiteenlopend van 0 procent tot 64,6 procent.

5. DISCUSSIE

De interpretaties en verklaringen van de resultaten van het nalevingsonderzoek worden in dit hoofdstuk besproken.

De verkoper van alcohol dient te controleren of de koper wel de juiste leeftijd heeft. Dat hoeft alleen niet wanneer de koper 'onmiskenbaar' de vereiste leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. Met name supermarkten hebben onderling afgesproken dat aan jongeren tot 25 jaar wordt gevraagd naar een geldig identiteitsbewijs. Supermarkten willen namelijk zeker zijn dat ze de regels van de Alcoholwet goed uitvoeren.

Uit dit nalevingsonderzoek blijkt dat indien de alcoholverkoper een interventie heeft toegepast bij een aankoop dat de kans op naleving van de leeftijdsgrens 89,7 procent is. Indien de resultaten nader worden geïnterpreteerd dan valt op dat bij 545 van de 988 aankooppogingen geen interventies zijn toegepast. Bij 10 van deze 545 aankooppogingen is de verkoop geweigerd. Dat betekent dat maar liefst in 1,8 procent van de gevallen sprake is van naleving wanneer er geen interventie en hulpmiddel is toegepast. Voornamelijk bij supermarkten en in mindere mate bij slijterijen wordt naar een identiteitsbewijs gevraagd. De alcoholverkopers van cafetaria's, horecagelegenheden en sportkantines vragen niet vaak naar de leeftijd en/of een identiteitsbewijs en gebruiken zeer zelden een hulpmiddel. Hierin is nagenoeg geen verschil waarneembaar wanneer de aankoop is verricht door een minderjarige jongen ofwel door een minderjarig meisje. Een interventie, zoals het vragen naar een identiteitsbewijs, zorgt dus voor een significant hogere kans op naleving. In hoofdstuk 6 wordt nader ingegaan op de inzet van hulpmiddelen voor verbetering van de naleving.

In meerdere gemeenten is het percentage van het vragen naar een identiteitsbewijs hoger dan het nalevingspercentage. In bijlage 2 wordt per gemeente de vraag naar het identiteitsbewijs en naleving voor ieder verkooptype weergegeven. Het enkel vragen naar een geldig identiteitsbewijs leidt niet altijd tot correcte naleving van de leeftijdsgrens. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat er fouten bij het rekenen van de leeftijd worden gemaakt. Het is niet altijd voor iedere verkoper eenvoudig om de leeftijd te berekenen. Een viertal verkopers vroegen tijdens het onderzoek naar het identiteitsbewijs, maar gaven aan geen zin te hebben om de leeftijd uit te rekenen. De minderjarigen kregen dan ook alcohol mee.

Vanuit de testkopers is ook naar voren gekomen dat zij ondanks het laten zien van een identiteitsbewijs toch alcohol meekregen. Bij 332 inrichtingen werd naar de leeftijd gevraagd. Indien de testkoper aangaf dat hij 18 jaar was, kreeg de testkoper in enkele gevallen ook alcohol mee. Een verkoper maakte een opmerking tegen de testkoper: 'Gaan jullie weer eens ouderwets zuipen?'. Opmerkingen in deze strekking zijn vaker gemaakt. In enkele van deze gevallen werd bij de testkoper aangegeven dat de alcoholverkoper zag dat ze nog geen 18 jaar waren en desalniettemin kregen ze ook alcohol mee. Bovendien was bij een aantal van deze gelegenheden een leeftijdsticker op het raam zichtbaar om kenbaar te maken dat ze geen alcohol aan minderjarigen zouden meegeven.

Bij slijterijen is in 48,6 procent van de aankooppogingen naar een identiteitsbewijs gevraagd. Het was voor de testkopers redelijk eenvoudig om alcohol mee te krijgen wanneer zij aangaven dat het een cadeau was voor een vriend of familielid.

De testkopers gaven aan dat bij sportkantines en horecagelegenheden moeiteloos alcohol werd verstrekt. Bij sportkantines is zelfs geëxperimenteerd met aankooppogingen verricht door een 15-jarige jongen en een 15-jarig meisje. Op deze controledag hebben zij zonder uitzondering bij alle voetbalkantines alcohol ontvangen.

Het is algemeen bekend dat de meeste lokaliteiten het financieel moeilijk hebben gehad tijdens de COVID-19-pandemie. De invloed op de cijfers van de maatregelen die tijdens de COVID-19-pandemie werden genomen is echter niet objectief te kwantificeren. Aangezien het onderzoek geruime tijd na het opheffen van de pandemie-gerelateerde maatregelen werd uitgevoerd, kan met met een zekere waarschijnlijkheid worden aangenomen dat de genoemde maatregelen maar een beperkte invloed hebben op de stand van de naleving in 2023.

Er is in dit nalevingsonderzoek een onderscheid gemaakt tussen een aankooppoging verricht door een minderjarige jongen en een minderjarig meisje. Zoals eerder aangegeven is er nauwelijks verschil (1,2 procent) waarneembaar in het totale nalevingspercentage wanneer een minderjarige jongen of een minderjarig meisje de aankoop verricht. Bij enkele verkooptypen is het verschil groter en is de naleving bij een minderjarig meisje hoger. De verschillen in het totaalbeeld blijven echter klein. In het onderzoek is opgevallen dat in het bijzonder zowel jongens als meisjes met persoonlijkheidskenmerken die als extravert, enthousiast en zelfverzekerd kunnen worden betiteld vaker alcohol meekrijgen dan testkopers die andere karaktereigenschappen hebben. De naleving van de leeftijdsgrens lijkt derhalve in dit onderzoek niet te maken hebben met het geslacht. Daarom is de meest objectieve manier voor een alcoholverkoper om een identiteitscontrole te verrichten, al dan niet gecombineerd met een hulpmiddel, zodat het aanwezige element van een menselijke fout kan worden gereduceerd.

Tijdens de uitvoering van het nalevingsonderzoek is op 10 december 2023 een krantenartikel in De Limburger verschenen omtrent een eigenaar van een slijterij die zich ‘erin geluisd voelde door loktieners’ (bijlage 1). Dit artikel viel redelijk in het midden van het onderzoek. De gemeenten zijn hierover ingelicht en de onderzoeksresultaten zijn sinds het publicatiemoment nauwlettend in de gaten gehouden. Het krantenartikel had geen verder effect op de naleving. De controles in deze subregio waren tevens in een afrondende fase. Mogelijkerwijs kan bij een volgende melding bij een gemeente omtrent het nalevingsonderzoek een contactpersoon vanuit de werkgroep worden aangewezen om tussentijds vragen te stellen en situaties voor te leggen. Hiermee kan dan een gezamenlijk handelingsperspectief worden bepaald. Dit kan een eventueel effect op het onderzoek voorkomen.

6. AANBEVELING

Uit het nalevingsonderzoek blijkt dat minderjarigen in Zuid-Limburg makkelijk alcohol kunnen verkrijgen en dat er nog aanzienlijk veel te verbeteren valt om de leeftijdsgrens van 18 jaar beter na te leven. In dit hoofdstuk wordt op basis van de resultaten een aantal aanbevelingen gegeven.

Preventie

Preventieactiviteiten kunnen op een aantal doelgroepen worden gericht, namelijk de alcoholverstrekkers, het onderwijs en de ouders. Bewustwording van de risico's van alcoholgebruik blijft belangrijk bij deze doelgroepen. Het doel is om grootschalige gedragsvervanging teweeg te brengen. Om mensen in toenemende mate bewust te maken van de negatieve gevolgen van alcoholgebruik kunnen gemeenten meer in dialoog gaan met de bovengenoemde doelgroepen en voorlichtingscampagnes inzetten. De resultaten uit het nalevingsonderzoek kunnen aanleiding zijn om met hen in gesprek te gaan. Om draagvlak en bewustwording te creëren, wordt aanbevolen om deze resultaten te delen met het bredere publiek.

Risicogestuurd toezicht

Het is van belang om de beschikbare capaciteit zo effectief en efficiënt mogelijk in te zetten bij toezicht op de naleving van de leeftijdsgrens. Risicogestuurd toezicht is een vorm van toezicht waarbij de gemeente de risico's in kaart brengt en zodanig prioriteert dat ze haar capaciteit effectief kan inzetten om de risico's zoveel mogelijk te verkleinen.[7] Bij alcoholverkoop kunnen zowel preventie als handhaving elkaar versterken. Voorgesteld wordt om een programmatische aanpak te doorlopen om zodoende een aantal stappen in de gemeente te nemen, zoals de inventarisatie van hotspots, het bepalen van de prioriteiten en de effectmeting. De effectmeting wordt hieronder verder toegelicht.

Herhaling nalevingsonderzoek

Indien preventieve maatregelen en het risicogestuurd toezicht zijn toegepast, kan wederom een nalevingsonderzoek plaatsvinden. Om het effect te kunnen meten, zou dit onderzoek iedere twee jaar kunnen worden herhaald. Het uitvoeren van het nalevingsonderzoek van alcohol geeft dan inzicht in de manier waarop verkopers omgaan met het naleven van de leeftijdsgrens.

Combinatie en herhaling maatregelen

Vaak is het aan te raden om te starten met een aantal preventieve campagnes gericht op de alcoholverkopers. Vervolgens kan het risicogestuurd toezicht worden toegepast al dan niet in combinatie met het nalevingsonderzoek. Deze laatste twee mogelijkheden kunnen achtereenvolgens worden uitgevoerd, maar tevens is het ook mogelijk om het onderzoek met het toezicht te combineren. Door de combinatie te maken kan meteen handhavend worden opgetreden bij een overtreding. In het onderzoek was het opvallend dat in een aantal gemeenten in Zuid-Limburg de alcoholverkopers aangaven dat ze vaak door de gemeente werden gecontroleerd en dat dit leidde tot hoge boetes. Dit zorgde er doorgaans voor dat de minderjarige testkopers geen alcohol meekregen. De verwachting is dat door preventie- en handhavingsmaatregelen regelmatiger te herhalen, het nalevingscijfer in Zuid-Limburg hoger zal zijn.

[7] Handreiking Alcoholwet. https://handreikingalcoholwet.nl/leeftijdsgrens/7+risicogestuurd+toezicht, geraadpleegd op 31 maart 2024.

Kennisdeling tussen gemeenten

Een aantal gemeenten scoren in dit nalevingsonderzoek hoger dan voorgaande nalevingsonderzoeken. Gemeente Brunssum (52,1 procent), gemeente Voerendaal (50 procent) en gemeente Beekdaelen (40 procent) scoren in Zuid-Limburg het hoogst op de naleving van de leeftijdsgrens. Het valt aan te bevelen om te onderzoeken welke maatregelen deze gemeenten hebben genomen. De verwachting is dat door kennisdeling het totale nalevingscijfer van Zuid-Limburg kan worden verbeterd.

De inzet van hulpmiddelen

Uit het onderzoek blijkt dat indien de alcoholverkoper een interventie heeft toegepast bij een aankooppoging dat de kans op naleving van de leeftijdsgrens 89,7 procent is. De inzet van hulpmiddelen wordt met name bij supermarkten ingezet en de naleving is hierdoor significant hoger. Bij een supermarkt wordt vaak het identiteitsbewijs gecontroleerd en vervolgens wordt de datum van de koper ingetikt in het kassasysteem. Indien de koper niet de gewenste leeftijd heeft, wordt de verkoop geweigerd. Op deze manier wordt de kans op een menselijke fout met het berekenen van de leeftijd geminimaliseerd. De ervaringen van de supermarkten zouden kunnen worden gedeeld met de andere verkooptypen. Tevens blijkt uit de resultaten dat een aantal cafetaria's een leeftijdschecker hebben. Dit werd met name in de gemeente Beekdaelen op verschillende locaties vastgesteld door de testkopers. Het gaat hierbij om de leeftijdschecker van NIX. Dit is een handig hulpmiddel dat speciaal is ontworpen om snel en precies de leeftijd van een persoon te controleren. De kalender is verder voorzien van tips voor de leeftijdscontrole, is geschikt om te gebruiken in een 'natte' baromgeving en is bruikbaar tot en met het jaar 2029. Dit is mogelijk een goedkope en snelle oplossing voor de overige verkooptypen.

Onderzoek

Indien bovenstaande aanbevelingen worden toegepast dan wordt aangeraden om periodiek het onderzoek uit te voeren om het effect van de maatregelen te meten. De testkopers kunnen samen met handhaving worden ingezet. In meerdere gemeenten in Zuid-Limburg zijn hiermee ervaringen opgedaan. De testkoper voert de aankoop uit en indien er sprake is van een overtreding dan neemt de gemeentelijke handhaver het vervolgens over.
De uitvoering van dit onderzoek heeft in de winterperiode plaatsgevonden (november 2023 tot februari 2024). Aangezien veel sportkantines in deze periode zijn gesloten en er tevens sprake is van een kerstvakantie voor studenten, wordt voorgesteld om toekomstige nalevingsonderzoeken met testkopers te verrichten tussen april en juni.

Inzet van studenten

Voor dit nalevingsonderzoek is samengewerkt met een school in het middelbaar beroepsonderwijs. De testkopers waren met name studenten voor de opleiding 'handhaving toezicht en veiligheid'. Door de professionale samenwerking tussen de studenten en het onderzoeksteam werd een win-win situatie voor alle betrokkenen gecreëerd. De studenten doen enerzijds praktijkervaring op en kunnen evenementenuren behalen en het onderzoeksteam heeft anderzijds zeer gemotiveerde testkopers om de aankooppogingen te verrichten en geven de studenten hiervoor een onkostenvergoeding. Echter wordt het aanbevolen om de studenten bij het volgende nalevingsonderzoek een hogere onkostenvergoeding te geven gezien de tijd die ze spenderen aan het onderzoek. Het is immers in de weekenden naast hun opleiding, stage, andere schoolprojecten en werk.

Onderscheid jongen-meisje

De gemeenten in Zuid-Limburg hebben een bijkomende onderzoeksvraag gesteld om het verschil in naleving en interventies tussen een minderjarige jongen en een minderjarig meisje per verkooptype te toetsen. Gezien de geringe verschillen en de mogelijke verklaringen in hoofdstuk 5 wordt voorgesteld om de inrichtingen in een volgend nalevingsonderzoek niet meer door zowel een minderjarige jongen als een minderjarig meisje te laten controleren.

7. REFERENTIES

Baudoin, F., Planken, M., Molleman, G. (2012). ALCOHOL geautomatiseerde leeftijdscontrole in supermarkten. Integraal Gezondheidbeleid (IGB) van de Academische Werkplaats AMPHI.

Gosselt, J.F., Van Hoof, J.J., De Jong, M.D.T., & Prinsen, S. (2007). Mystery shopping and alcohol sales: do supermarkets and liquor stores sell alcohol to underage customers? Journal of Adolescent Health, 41(3), 302-308.

Handreiking toezicht alcoholwet n.d., geraadpleegd op 31 maart 2024, < https://www.handreikingalcoholwet.nl/>.

Hessels, M., Geerlings, M., Van den Berk, T., et al. (2022). Landelijk onderzoek naar de naleving van de leeftijdsgrens bij alcohol- en tabaksverkoop in 2022. Bureau Objectief.

Roodbeen, R. T. J. (2021). Beyond legislation: Gaining insight into impact of raising the minimum legal drinking age. Proefschriftmaken.

Van Giesen, A., Douma, E., Kuijpers, T., et al. (2021). Inventarisatie aanvullende maatregelen Nationaal Preventieakkoord. Mogelijke vervolgstappen richting de ambities voor 2040. RIVM rapport 2021-0053, 35-53.

Van Hoof, J.J., Roodbeen, R.T., Krokké, J., Gosselt, J.F., & Schelleman-Offermans, K. (2015). Alcohol sales to underage buyers in the Netherlands in 2011 and 2013. Journal of adolescent health, 56(4), 468-470.

Van Hoof, J.J., Van Dalen, W., Nab, M. (2018). Mysteryshop onderzoek naleving leeftijdsgrens verkoop alcohol Zuid-Limburg 2018. Universiteit Twente.

Van Hoof, J.J., Colenbrander, A., Verhoef, B. (2015). Mysteryshop onderzoek naleving leeftijdsgrens verkoop alcohol Zuid-Limburg 2015. Universiteit Twente.